

SUBJEKTYNIŲ TEISIŲ PRIGIMTIES PROBLEMA ŠIUOLAIKINĖSE TEISINIO POZITYVIZMO TEORIJOSE

Milda Baltrimienė

Vilniaus universiteto
Filosofijos istorijos ir logikos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
El. paštas: milda.baltrimiene@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama šiuolaikinio teisinio pozityvizmo teorijose pateikiama subjektinių teisių samprata. Skiriamos dvi teisiniams pozityvizmui priskiriamos vyraujančios subjektinių teisių koncepcijos: valios teorijos ir interesų teorijos. Straipsnyje siekiama pagrįsti, jog remiantis pamatinėmis teisinio pozityvizmo prielaidomis – atskirties ir šaltinio tezėmis – subjektinės teisės terminas teisinio pozityvizmo teorijose tampa nebūtinis ir perteklinis. Dėl šios priežasties valios ir interesų teorijoms siekiant pagrįsti tam tikrą subjektinės teisės funkcijos apibrėžimą neišvengiamai susiduriama su prieštaravimais arba nukrypimais nuo pamatinių teisinio pozityvizmo prielaidų. Straipsnyje siekiama įrodyti, jog aktyviai vykstantį ginčą tarp valios ir interesų teorijų lemia prioriteto skirtingoms gėrio sampratoms teikimas. Tai reiškia, jog teisinis pozityvizmas analizuodamas subjektinių teisių prigimtį negali atsiriboti nuo vertinimų, priklausančių turinio sričiai.

Pagrindiniai žodžiai: teisinis pozityvizmas, subjektinės teisės, valios teorijos, interesų teorijos

Tarp teisinio pozityvizmo ir prigimtinių teisės teorijos šimtmečius besitęsianti diskusija dėl subjektinių teisių prigimties išlieka esminiu ginču ir šiuolaikinėje teisės filosofijoje. Tačiau nesutarimo dėl to, kokios yra būtinos ir pakankamos sąlygos subjektinei teisei egzistuoti, esama ir tarp teisinio pozityvizmo kryptčiai priskiriamų teorijų. XX a. pradžioje pasirodžiusi Wesley Newcombo Hohfeldo subjektinių teisių tipologija teisinio pozityvizmo teorijoms tapo tolesnės subjektinių teisių analizės atspirties tašku. Hohfeldas išskyrė, jog terminas „subjektinė teisė“ yra vartojamas keturiomis skirtingomis prasmėmis: teisė kaip reikalavimas (pretenzija), teisė kaip privilegija (laisvė), teisė kaip galia bei teisė kaip imunitetas. Griežčiausia prasme subjektinė teisė yra reikalavimas (pre-

tenzija), koreliuojantis su atitinkama kito asmens pareiga elgtis arba nesielgti tam tikru būdu¹. Tačiau Hohfeldas, apibrėždamas subjektinės teisės formą, nenurodė, kuomet asmuo turi teisę kaip reikalavimą. Kokios yra būtinos sąlygos, kad jis šį reikalavimą turėtų? Arba, kitaip tariant, kokios yra subjektinės teisės funkcijos?

Siekiant atsakyti į šį klausimą kilo valios (arba pasirinkimo) ir interesų (arba naudos) teorijų ginčas. Antroje XX amžiaus pusėje suaktyvėjus ginčui tarp valios ir interesų teorijų galima teigti, jog teisinis pozityvizmas susiskaidė į dvi stovyklas, skirtingai aiškinančias subjektinių teisių prigimtį. Valios

¹ Hohfeldas atitinkamai išskiria ir keturis teisinių santykių tipus: subjektinė teisė – pareiga, privilegija – ne-teisė, galia – atsakomybė, imunitetas – negalėjimas (Hohfeld 1919: 36).

teorijos subjektines teises apibrėžia kaip teisinius įrankius, suteikiančius individui galią kito asmens jam turimos teisinės pareigos atžvilgiu bei nustatančius tam tikras ribas individui laisvai veikti (Kelsen 2002; Hart 1997; 2002; Wellman 2005). Interesų teorijos subjektines teises aiškina kaip teisines priemones, užtikrinančias asmens interesų apsaugą bei jo gerovės plėtojimą (Kramer 1998; 2011; Raz 2009; MacCormick 1982; Lyons 1999). Abi teorinės pozicijos pasižymi subjektinių teisių prigimties aiškinimo ribotumu bei į tai orientuoja pagrindinę viena kitos kritiką: valios teorijos, suteikdamos galią disponuoti subjektinėmis teisėmis tik racionaliems individams, nepagrįstai apriboja teisės turėtojų ratą, o interesų teorijos susiduria su subjektinių teisių ginamų interesų bei jų teikiamos naudos apibrėžimo problema.

Tiek klasikinėse, tiek šiuolaikinėse teisinio pozityvizmo teorijose pabrėžiama, jog teisės teorijos tikslas yra aprašyti teisę tokią, kokia ji yra, o ne tokią, kokia ji turėtų būti. Tai verčia kelti klausimą, kodėl valios ir interesų teorijos pateikia skirtingus subjektinių teisių funkcijos aiškinimus? Ar abi ginčo pusės griežtai remiasi pamatinėmis teisinio pozityvizmo prielaidomis? Svarbu pabrėžti, jog teisinio pozityvizmo teoriniu pagrindu esančios atskirties tezė (pozicija, jog tarp teisės ir moralės nėra būtino ryšio) ir šaltinio tezė (nuostata, kad teisės galiojimas priklauso nuo jos šaltinio – konkrečių socialinių faktų, bet ne nuo jos vertingumo) įpareigoja atsiriboti nuo bet kokių subjektinės teisės prigimties aiškinimo sąsajų su moralės sritimi. Todėl straipsnyje siekiama įvertinti, ar tiek valios, tiek interesų teorijos atsiriboja nuo vertybinių argumentų. Galiausiai keliamas pamatinis klausimas: ar teisinio pozityvizmo teorijos iš esmės

gali apibrėžti subjektinės teisės funkciją neprieštaraudamos ir nepaneigdamos teisinio pozityvizmo, kaip vienos iš pagrindinių teisės filosofijos paradigmų, pamatinių nuostatų? Kitaip tariant, ar subjektinių teisių funkcija gali būti apibrėžta atsiribojant nuo normatyvinių teiginių ir nekeliant teisės tikslo klausimo.

1. Atskirties tezė

Teisinis pozityvizmas yra viena iš dominuojančių šiuolaikinės teisės filosofijos krypčių arba, kaip dažnai įvardijama, viena iš trijų teisės filosofijos paradigmų². Tai reiškia, jog teisinio pozityvizmo teorijas sieja panašus požiūris į tai, kas yra teisės šaltinis, koks teisės normų santykis su kitomis socialinėmis normomis bei kas yra teisinio argumentavimo pagrindas. Vis dėlto analizuojant subjektinių teisių prigimties klausimą teisinio pozityvizmo filosofijoje negalima išskirti vienos pozicijos. Nesutarimai ypač išryškėja vadinamųjų fundamentaliųjų teisių (arba žmogaus teisių) atžvilgiu. Ginčas dėl subjektinių teisių prigimties ne vieną dešimtmetį bandomas išspręsti arba pateikiant argumentus vienos iš dominuojančių teorinių pozicijų (valios arba interesų teorijų) naudai, arba plėtojant savitą, konfliktuojančias pozicijas siekiančią suderinti (hibridinę) teoriją (Wenar 2005; Sreenivasan 2005). Tačiau tokios pastangos ignoruoja pačias šio nesutarimo priežastis, kurios glūdi teisinio pozityvizmo pagrinduose. Siekdamas pagrįsti vienokią ar kitokią subjektinių teisių funkcijos sampratą teisinis pozityvizmas neišvengiamai susiduria su prieštaravimais,

² Teisės filosofijoje išskiriamos trys paradigos: teisinis pozityvizmas, prigimtinė teisės teorija ir sociologinė teisės mokykla (arba teisinis realizmas) (Kelsen 2002: 24–26).

kuriuos lemia ne kas kita kaip rėmimasis vadinamąja atskirties ir šaltinio tezėmis, visuotinai pripažįstamomis teisinio pozityvizmo teoriniu pagrindu (Gardner 2013: 166).

Teisinis pozityvizmas tradiciškai kildinamas iš Jeremy Benthamo ir Johno Austino teorijų, teisę apibrėžusių kaip bendro pobūdžio suvereno įsakymus – pozityviuosius įstatymus, kuriais remdamiesi teismai priima sprendimus³. Visų pirma, teisė (o kartu ir jos dalimi esančios subjektinės teisės) yra apibrėžiama kaip socialinių faktų visuma, neturinti jokio būtino ryšio su morale. Remiantis Austinu, teisės egzistavimas priklauso ne nuo jos vertinimo ar nuopelnų, bet nuo jos šaltinio (Austin 1995: 157). Atsakant į klausimą, iš kur kyla teisės galiojimas, teisinis pozityvizmas nekelia teisės vertingumo, atitikties moralės nuostatomis klausimo. Josepho Razo teigimu, nors paklusimas teisei gali būti traktuojamas kaip moraliai geras, tačiau pati teisė lieka moraliai neutrali (Raz 1979: 38–39). Šis teisiniui pozityvizmui būdingas požiūris į teisės prigimtį formavosi kaip priešprieša prigimtinei teisės teorijai, pasak kurios, teisės normos galiojimą lemia ne jos šaltinis, bet vertingumas ir teisingumas. Konkrečiau, teisinis pozityvizmas prieštarauja bet kokiam tvirtinimui, jog virš pozityviosios teisės egzistuoja prigimtinė teisė, protu suvokiama teisingumo nurodymai, kuriuos pirmoji privalo atitikti (*lex iniusta non est lex*).

Teisinio pozityvizmo teorijose pabrėžiama, jog tiek teisės moksle, tiek teisės praktikoje turi būti atsiribota nuo vertinimų, priklausančių turinio sričiai⁴. Todėl

apeliavimas į absoliučias ir neatimamas arba kitaip vadinamas prigimtines teises nėra pagrįstas ir negali toks būti, nes toks apeliavimas neturės jokios teisinės galios ir nesukels jokių teisinių pasekmių, jei šios teisės nebus įtvirtintos kaip pozityviosios teisės normos. Pasak Benthamo, subjektinės teisės turi būti aiškiai ir konkrečiai apibrėžiamos, o ne aiškinamos prisidengiant tokiomis miglotomis sąvokomis kaip „laisvė“ arba „nuosavybė“ (1987: 54). Subjektinė teisė, Benthamo supratimu, yra įstatymų leidėjo direktyva, todėl prigimtinių teisių sampratą jis vadina „nesąmone ant kojokų“ (Bentham 1987: 53–54, 72–73). Subjektinės teisės yra tik pozityviosios teisės vaisiai. Nėra subjektinių teisių be teisės, kaip ir nėra subjektinių teisių, prieštaraujančių teisei arba egzistuojančių iki teisės (Bentham 1843: 221). Subjektinė teisė ir juridinė teisė yra sinonimai, todėl, Benthamo manymu, kalbėti apie subjektinę teisę, egzistuojančią už teisės ribų, yra prieštaravimas lygiai toks pat, kaip kalbėjimas apie apvalų apskritimą arba šaltą karštį (1843: 221). Dėl šios priežasties negalima teigti, jog egzistuoja absoliučios arba neatimamos teisės. Teisinio pozityvizmo teorijose pabrėžiama, jog teisių absoliutumo nepagrįstumą iliustruoja ne tik įvairus teisinis reglamentavimas skir-

Galima išskirti dvi konfliktuojančias pozicijas: griežtąjį, arba išskiriantįjį (*exclusive*), ir švelnųjį, arba priskiriantįjį (*inclusive*), pozityvizmą. Griežtajam pozityvizmui priskiriamos teorijos laikosi pozicijos, kad teisės galiojimą gali lemti tik jos šaltinis. Švelnusis pozityvizmas pripažįsta, kad teisės galiojimui gali turėti įtakos ir moralinės nuostatos, jei tokią galimybę numato konkrečios teisinės sistemos pripažinimo taisyklė (taisyklė, nustatanti, kas konkrečioje teisinėje sistemoje gali būti traktuojama kaip galiojanti teisė), tačiau tai nėra esmiškai būdinga teisiniui argumentavimui ar pačiai teisės prigimčiai. Kitaip tariant, moralės reikšmė yra lemiamą atsitiktinio konkrečios teisinės sistemos pripažinimo taisyklės turinio (Marmor 2001: 49–50).

³ Svarbu pažymėti, jog įstatymą kaip sankcijomis grindžiamą suvereno komandą apibrėžė jau T. Hobbesas.

⁴ Tačiau analizuojant teisės ir moralės santykio klausimą teisinis pozityvizmas taip pat nėra vieningas.

tingose valstybėse, tačiau ir tai, jog subjektinių teisių įgyvendinimas priklauso ir nuo socialinių bei ekonominių aplinkybių⁵.

Maža to, galima teigti, jog teisinio pozityvizmo teorijose subjektinių teisių sąvoka iš esmės yra perteklinė ir nebūtina. Remiantis Austinu, kiekvienas įstatymas yra komanda. Komanda skiriasi nuo įprasto paliepimo tuo, jog jos neįvykdžius yra taikoma sankcija. Tai reiškia, jog komanda įpareigoja paklusti ir suvaržo, taip pat ji turi aiškiai apibrėžtą šaltinį, kuris ją nustato. Komanda ir pareiga yra koreliatyvūs terminai, t. y. negali būti komandos, jei nėra pareigos ją vykdyti. Analogiška argumentacija gali būti taikoma ir analizuojant subjektines teises. Kiekvienas įstatymas, suteikiantis tam tikrą subjektinę teisę, įtvirtina ir ją atitinkančią pareigą. Todėl kiekvienas įstatymas, suteikiantis teisę, yra imperatyvus, tarsi jo pagrindinis tikslas ir yra įtvirtinti tam tikrą pareigą. Tuo remdamasis Austinas apibendrina, jog kiekviena subjektinė teisė yra pozityviosios teisės kūrinys, nes kiekviena teisė turi ją atitinkančią pareigą, kurią pozityvioji teisė ir sukuria (Austin 1995: 21–24, 33–34, 118, 231). Todėl galima daryti išvadą, jog klasikinėse teisinio pozityvizmo teorijose yra akcentuojamos iš imperatyvių normų kylančios pareigos, o subjektinės teisės yra tik išvestinė kategorija.

Benthamo bei Austino teorijose išdėstyta teisiųjų pareigų ir jas atitinkančių subjektinių teisių samprata lėmė, jog teisiniame pozityvizme pareiga, o ne subjektinė teisė tapo centriniu elementu. Tiek Benthamas, tiek Austinas išskyrė iš imperatyvių nor-

mų kylančias pareigas, o subjektines teises apibrėžė kaip šių pareigų koreliatą. Tai lėmė siekis teisę (*law*) apibrėžti remiantis vien empiriniais kriterijais, kaip socialinių faktų visumą, pašalinant iš jos sampratos bet kokius normatyvinius elementus. Šiuo atveju pareigos sąvoka yra tinkama, nes ji yra siejama su konkrečia sankcija, kuri gali būti empiriškai apibrėžiama, taip išvengiant bet kokių sąsajų su morale bei vertybiniais sprendimais. Galima teigti, jog tokiu būdu subjektinė teisė teisinio pozityvizmo teorijose tampa tik pagrįstu lūkesčiu, jog pareiga bus vykdoma. Kartu dėl šios priežasties teisiniame pozityvizme įsitvirtino skeptiškas požiūris į pačios subjektinių teisių sąvokos vartojimą, visuomet ją apibrėžiant kaip teisinės pareigos koreliatą.

Teisių ir pareigų dualizmas tapo tam tikra aksioma teisiniame pozityvizme. Nors H. L. A. Harto veikale *Teisės samprata* yra skirta nemažai dėmesio Austino komandų teorijos kritikai⁶, tačiau išdėstydamas savo subjektinių teisių koncepciją Hartas iš esmės remiasi Austino akcentuotu teisių ir pareigų dualizmu ir neišardoma jų vienove. Hartas kaip būtiną subjektinės teisės egzistavimo sąlygą įvardija tai, jog kitas asmuo, vadovaujantis teisinės sistemos normomis ir atsižvelgiant į faktines aplinkybes, turi turėti pareigą atlikti tam tikrą veiksmą ar susilaikyti nuo jo (Hart 1983: 23–25, 35). Tokio pobūdžio subjektinių teisių apibrėžimas yra būdingas daugeliui šiuolaikinių teisinio pozityvizmo teorijų, analizuojančių subjektinių teisių funkciją. Remiantis Matthew Krameriu, subjektinė teisė yra tokia teisinė padėtis, kuri sukurama per teisinės pareigos kitam

⁵ Pavyzdžiui, kaip teigiama atliktame ekonominės krizės poveikio Lietuvos teisei sistemai tyrime, ekonominė krizė neišvengiamai turi įtakos ir žmogaus teisių įgyvendinimui (Kūris et al. 2015).

⁶ Harto teigimu, Austino komandų teorija nepagrindžia, kuo teisės normos skiriasi nuo kitų prievartinių įsakymų (Hart 1997).

asmeniui priskyrimą (Kramer 1998: 9). Panašaus požiūrio laikosi ir Hillelis Steineris teigdamas, jog įvykdomų pareigų egzistavimas yra neginčijama subjektinių teisių egzistavimo sąlyga (Steiner 1998: 239). Negana to, Razo teigimu, subjektinės teisės yra tik tarpinės išvados, daromos išvedant konkrečias teises pareigas iš bendrų individų interesų (Raz 1986: 181). Tai reiškia, jog subjektinės teisės sąvoka teisiniame pozityvizme iš esmės yra šalutinė sąvoka, lydinti teisinės pareigos terminą. Toks subjektinės teisės supratimas yra būdingas tiek valios, tiek interesų teorijoms.

Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, jog pareigos turėjimas nėra grynai empirinis faktas, kaip siekiama apibrėžti teisinio pozityvizmo teorijose. Pareiga, o kartu ir sankcija, taikoma už jos nevykdymą, nėra nustatomos remiantis vertybiškai neutraliais argumentais. Pareigos vykdymas privalo turėti tam tikrą vertę atitinkamos subjektinės teisės turėtojui⁷. Jei pareigos vykdymas ar jos nevykdymas neturi jokios vertės subjektinės teisės turėtojui, tuomet nėra aišku, kodėl ji teisiškai varžo kitų individų elgesį. Šiuo atveju teisinis pozityvizmas susiduria su prieštaravimais. Pavyzdžiui, jei individas turi pareigą kito asmens, kuriam šios pareigos vykdymas ar nevykdymas neturi jokios vertės, atžvilgiu, kyla klausimas, ar individas turi pareigą šio asmens ar teisinės sistemos apskritai atžvilgiu. Jei pareiga turima kito asmens atžvilgiu, tuomet galima abejoti dėl tokio

⁷ Pareigos vykdymas nebūtinai turi būti vertingas konkrečiu atveju, tačiau jis turi būti vertingas bendroju atveju. Pavyzdžiui, skolos grąžinimas: pasiskolinti pinigai gali būti daug reikalingesni ir vertingiau panaudojami skolininko nei juos paskolinusio asmens, tačiau skolos grąžinimas yra pareiga, kuri yra vertinga bendroju atveju.

įpareigojimo pagrįstumo, nes pareigos vykdymas neturi jokios vertės tiesiogiai su tuo susijusiam asmeniui. Jei pareiga turima teisinės sistemos atžvilgiu, pareigos koreliu tampa nebe subjektinė teisė, o ją nustatanti objektinės teisės norma. Kitaip tariant, kaip taikliai pastebi Rowanas Cruftas, tokiu atveju ši pareiga nėra susieta su jokia atitinkama kito asmens subjektine teise (Cruft 2004: 365–366). Tuomet kalbama ne apie subjektines teises, bet apie pozityvių įstatymų nustatytas ir sankcijomis grindžiamas teises pareigas.

2. Teisė kaip hierarchinė normų sistema

Klausimas, ar subjektinių teisių sąvoka nekelia prieštaravimų teisinio pozityvizmo filosofijoje, iškyla nagrinėjant ir kitą esminį teisinio pozityvizmo bruožą – teisės kaip hierarchinės normų sistemos sampratą, kuri yra itin reikšminga analizuojant teisės galiojimo sąlygas atskirties ir šaltinio tezių kontekste. Hansas Kelsenas *Grynojoje teisės teorijoje* iškėlė pagrindinį teisės mokslo tikslą, kuris, galima teigti, kartu yra teisinio pozityvizmo maksima – atskirti deskriptyvinį ir normatyvinį teisės aspektą, t. y. aprašyti teisę tokią, kokia ji yra, o ne tokią, kokia ji turėtų būti. Remdamasis šia nuostata, Kelsenas teisę apibrėžė kaip hierarchinę normų sistemą, kurioje viena norma gali kilti tik iš kitos normos. Ši normų hierarchijos grandinė negali būti begalinė, todėl jos pagrindu yra vadinamoji pamatinė norma (*Grundnorm*), iš kurios kyla visų kitų normų galiojimas. Pati pamatinė norma nėra sukuriamą, nes tuomet ji turėtų remtis kita norma ir nebūtų galutinė. Todėl Kelsenas tvirtina, jog pamatinė norma

yra preziumuojama⁸. Jos egzistavimą grindžia ne tik tai, kad ji yra logiškai būtina normų grandinei užbaigti, tačiau taip pat jį įrodo ir efektyvus teisės veikimas – tai, jog teisei yra faktiškai paklustama (Kelsen 2002: 46–49, 57, 63). Pamatinės normos preziūmavimas žymi, jog teisinė sistema yra traktuojama kaip esanti normatyvi, jog pripažįstamas teisinės sistemos autoritetas, nes kitu atveju ji būtų paprasčiausia prievartinių galios ryšių apraiška. Todėl ši teisės samprata žymi naują kryptį teisinio pozityvizmo filosofijoje, nes Kelseno plėtojama teisės normatyvumo analizė jau esmingai skiriasi nuo empirinių Benthamo ir Austino teisės teorijų.

Teisės prigimtį apibrėždamas per hierarchinę normų sistemą, Kelsenas normos galiojimą įvardija kaip kartinę teisės sąvybę. Norma įsako tam tikrą elgesį ir taip nustato, jog šis elgesys yra privalomas. Ji gali būti galiojanti arba negaliojanti ir tik šis veiksnys lemia jos taikymą, tai yra – ne normos vertingumas nurodo, jog normos privalu laikytis ir ją taikyti (Kelsen 2002: 49–50, 54). Kaip iliustruoja Michaelas S. Greenas, hipotetiškai tariant, jei staiga išnyksta visi galimi vertybiniai kriterijai, teisė kaip hierarchinė normų sistema vis tiek lieka egzistuoti. Ji galėtų funkcionuoti, nes viena norma visuomet kyla iš kitos normos (o galiausiai iš pamatinės normos, steigiančios visą teisinę sistemą) ir tai yra pagrindinis kriterijus, kuriuo turėtume vadovautis (Green 2016: 32–33). Vis dėl-

to negalima teigti, jog teismai priimdami sprendimus visai nesiremia tam tikrais principais ir vertybėmis. Teisiniam pozityvizmui yra būdingas vadinamasis Mido principas: viskas, kas formaliai įtvirtinama teisėje arba naudojama teisiniame argumentavime (politinės nuostatos, moralinės vertybės, papročiai, ir kt.), tampa teise, teisės dalimi.

Teisės, kaip hierarchinės normų sistemos, aiškinime subjektinių teisių sąvoka taip pat tampa vienu iš objektinės teisės elementų. Kelseno manymu, subjektinių teisių samprata, akcentuojanti teisių ir pareigų perskyrą bei pirmosioms skirianti gerokai didesnę reikšmę, kyla iš prigimtinės teisės teorijos. Kelseno požiūriu, teisių ir pareigų dualizmas nėra reikalingas, nes tiek subjektinė teisė, tiek pareiga gali būti redukuojamos į teisės normą, susiejančią tam tikrą elgesį su sankcija. Tokiu būdu yra atsikratoma subjektyvistinio požiūrio į teisę. Dėl šios priežasties subjektinę teisę tikslingiau apibrėžti kaip vieno individo galią kito asmens jam turimos pareigos atžvilgiu, tai yra – teisinėje sistemoje traktuojama, jog individas turi teisę tokiu atveju, jeigu jis turi teisinę galią pareikšti ieškinį (*locus standi*) ir tokiu būdu inicijuoti sankcijos dėl pareigos neatlikimo įvykdymą. Todėl subjektinė teisė nesiskiria nuo teisės objektyviaja prasme, t. y. nuo specifinę galią įtvirtinančios teisės normos. Subjektinės teisės, Kelseno teigimu, tėra speciali teisės technika (Kelsen 2002: 128–136, 171).

Kartu Kelsenas nurodo, kad pamatinės teisės ir laisvės, kurios dažniausiai įtvirtinamos konstitucijoje, yra teisinės garantijos, kurios pačios savaime nesuteikia jokių teisių, tačiau jų paskirtis yra užkirsti kelią bet kokių joms prieštaraujančių teisės nor-

⁸ Julius Stone'as, komentuodamas Kelseno sistemą, ją apibūdina kaip „paslaptinę“, „mistinę“. Pamatinė norma nėra teisinės sistemos dalis, todėl jai nustatyti ir pagrįsti yra reikalingas išorinis testas, nustatantis, kas nulemia jos galiojimą. Žvelgiant iš politinės perspektyvos, tai galėtų būti visuotinis balsavimas, viešoji nuomonė, iš psichologinės – bendros paklusnumo elgsenos tendencijos (Stone 1964: 109, 123–125).

mų leidybai. Kitaip tariant, jos yra teisinis pagrindas, kad pastarosios teisės normos būtų panaikintos. Todėl vadinamosios pamatinės teisės ir laisvės nereikia nieko kito kaip tai, kad šias normas yra sudėtingiau teisiškai riboti (Kelsen 2002: 138–141). Vienas žymiausių teisinio pozityvizmo teoretikų tiksliai pastebėjo subjektinių teisių sąvokos nebūtinumą teisinio pozityvizmo filosofijoje. Kelseno manymu, šiuo atveju nereikalingas netgi teisinės pareigos terminas. Tai, ką vadiname subjektine teise, galima paaiškinti remiantis vien teisės normos terminu. Subjektinė teisė, Kelseno požiūriu, tėra tam tikra objektyviosios teisės normos technika, todėl ši sąvoka aprašant bei analizuojant teisę nėra būtina ar reikalinga. Vis dėlto šiuolaikinėse teisinio pozityvizmo teorijose nemažai dėmesio skiriama būtent subjektinių teisių prigimties analizei. Tai kelia klausimą, kodėl yra ignoruojama pirmiau aptarta Kelseno išvalga? Ar subjektines teises analizuojančios teisinio pozityvizmo teorijos tiesiog gilinasi į subjektyvųjų teisės normos aspektą ir vartoja tam papildomą terminiją, ar šios teorijos vis dėlto pripažįsta, jog subjektinė teisė nėra ekvivalenti teisės normai? Tokiu atveju – ar šios teorijos vis dar vadovaujasi nuo teisinio pozityvizmo neatsiejamomis atskirties ir šaltinio tezėmis?

3. Subjektinių teisių samprata interesų teorijose

Dėl subjektinių teisių funkcijos apibrėžimo teisinio pozityvizmo teorijos skilo į dvi sroves: valios ir interesų teorijas. Pastaroji teorijų grupė – interesų teorijos – laikosi pozicijos, jog subjektinė teisė egzistuoja tuomet, kai tam tikras asmens interesas pateisina ją atitinkančios pareigos eg-

zistavimą (Raz 1986: 180–181). Davido Lyonso teigimu, tik nauda, kuri gaunama užtikrinant tam tikrų asmens interesų apsaugą ir paklūstant teisei (ne asmeninė, bet abstrakti nauda), gali būti subjektinių teisių pagrindas (Lyons 1969: 178, 182–185). Todėl būtent individų turimi interesai turi būti traktuojami kaip subjektinių teisių pagrindas, o jų apsauga ir šios teikiama nauda – kaip esminė subjektinių teisių funkcija. Tai akivaizdu analizuojant vadinamąsias fundamentalias, arba neati-mamas, teises, kurių įgyvendinimas nepriklauso nuo individo pasirinkimo (MacCormick 2007: 122, 130). Subjektinės teisės yra skirtos apsaugoti tokiems pamatiniams individų interesams kaip gyvybės apsauga, judėjimo laisvė ar šeimos gyvenimo gerbimas. Tačiau kaip interesų teorijos traktuoja subjektinių teisių pagrindu esantį interesą – nėra aišku.

Leifo Wenaro teigimu, interesų teorijos naudoja vertybiškai neutralų ir abstraktų sąvokos „interesas“ apibrėžimą. Dažniausiai ši sąvoka aiškinama kaip tai, kas plėtoja individo gerovę, užtikrina jo gyvenimo kokybę bei skatina jo klestėjimą. Tačiau toks platus ir neapibrėžtas aiškinimas lemia interesų teorijos trūkumus (Wenar 2013: 226–228). Individų interesus traktuodamos kaip tam tikras preferencijas, kurios nėra vertinamos remiantis vertybiniais kriterijais, interesų teorijos susiduria su prieštaravimais. Šiuo atveju nėra aišku, kuo remiantis turėtų būti nuspręsta, ar interesas yra pakankamai svarus apriboti teisine pareiga kitų asmenų laisvę. Galima manyti, jog interesai turėtų būti vertinami remiantis utilitariniais kriterijais, konkrečiau, jog teisiniam pozityvizmui priskiriamose interesų teorijose subjektinę teisę grindžiantis interesas gali būti paremtas ne

vertybiniais, bet utilitariniais argumentais, t. y. tam tikri individų interesai nėra vertinami patys savaime, tačiau jų teisinė apsauga teikia naudą bendruomenei arba pačiam individui bendruoju atveju.

Vis dėlto, jei nauda būtų traktuojama kaip subjektinių teisių pagrindas, tai nuvertintų subjektinių teisių reikšmę ir paneigtų pačią jų esmę. Kaip taikliai pasakė Ronaldas Dworkinas, subjektinės teisės egzistavimas neturėtų prasmės, jeigu jis priklausytų nuo teikiamos naudos ir bet kada galėtų būti jos paneigtas. Tokiu atveju subjektinių teisių idėja netgi nebūtų reikalinga (Dworkin 2004: 510–511). Bendrąją naudą gali užtikrinti kintančiosios pozityviosios teisės normos, tam nereikalinga subjektinių teisių idėja. Pakaktų interesų, teikiamos naudos ir pareigos sąvokų, o subjektinės teisės terminas tokia apibrėžime būtų nepagrįstas, nes būtų kalbama ne apie subjekto (asmens) teisę, jam priskirtą vien dėl buvimo asmeniu, bet apie statistinio vieneto teisę gauti tam tikrą naudą, kuri buvo apskaičiuota įstatymų leidžiamosios valdžios.

Dworkinas nauda paremtą subjektinių teisių sampratą traktuoja kaip nepagrįstą bei tvirtina, jog egzistuoja subjektinių teisių ir pareigų moraliniai pagrindai. Jo manymu, subjektinės teisės būtų beprasmos, jeigu jos būtų aukojamos kokio nors kito tikslo labui, net ir tuo atveju, jei šis tikslas būtų bendroji nauda. Todėl, Dworkino teigimu, subjektinės teisės egzistuoja kaip „koziriai“ teisinės valdžios atžvilgiu, nes priešingu atveju (subjektinėms teisėms neturint tokio statuso) kiltų grėsmė, kad valdžia bet kurią teisę galėtų atmesti apeliuodama į demokratinės daugumos valios įgyvendinimą. Toks subjektinių teisių prioritetas egzistuoja netgi tuomet, kai dauguma mano, jog šių teisių realizavimas yra

neteisingas, ir tuomet, kai daugumai nuo jų įgyvendinimo būtų blogiau. Subjektinių teisių kaip „kozirių“ samprata yra susijusi su žmogaus orumo ir lygybės idėjomis. Kitaip tariant, pamatinių teisių ir laisvių viršenybė politinės valdžios atžvilgiu yra pasitelkiama tuomet, kai ji yra būtina žmogaus orumui apginti ar visuomenės narių lygybei užtikrinti (Dworkin 2004: 274–275, 281–282).

Be to, jei subjektinės teisės yra traktuojamos kaip įstatymų leidėjo nustatytos imperatyvios normos, tuomet nėra įmanoma užtikrinti, kad jos garantuos individų interesų apsaugą, kaip yra tvirtinama interesų teorijose. Tam, kad atskirtume subjektinę teisę kaip apsaugančią asmens interesus nuo paprastų prievartinių įsakymų, turime turėti tam tikrą gerovės sampratą bei ją atitinkantį individualių interesų rinkinį, kuriuo remiantis būtų formuluojamos subjektinės teisės. Kitu atveju individų interesai yra tiesiog tai, ką įstatymų leidėjas įtvirtina teisės normomis. Kitaip tariant, yra būtini kriterijai, kuriais remiantis būtų nustatoma, kas yra pamatiniai individo interesai, kuriuos subjektinės teisės turėtų apsaugoti. To vengdamas teisinis pozityvizmas negali užtikrinti, jog subjektinės teisės atliks joms priskirtą funkciją.

Todėl subjektinės teisės turi moralinį pagrindą ir, jei teigiame tam tikros subjektinės teisės egzistavimą, tai reiškia, kad ji turi pirmumą bendrosios naudos atžvilgiu, nes atstovauja tam tikroms vertybėms. Tokia pozicija sunkiai dera su teisinio pozityvizmo siekiu atsiriboti nuo bet kokių su subjektinės teisės turiniu susijusių vertinimų. Galima daryti išvadą, jog interesų teorijos, siekdamos pagrįsti interesų apsaugą paremtą subjektinių teisių sampratą, arba privalo pripažinti, kad subjektinės teisės

turėjimas ir ją atitinkančios pareigos vykdymas turi būti vertingas subjektinės teisės turėtojui, t. y. ginti tam tikrą pakankamai svarų jo interesą (tai pripažindamos, jos akivaizdžiai prieštarautų teisinio pozityvizmo idėjoms), arba jos yra pasmerktos teoriniams prieštaravimams.

4. Subjektinių teisių samprata valios teorijoje

Individo reikšmę įgyvendinant subjektnes teises pabrėžia ir, rodos, interesų teorijoms adresuotos kritikos išvengia pastarąsias kritikuojančios valios teorijos. Valios teorijos iš esmės vadovaujasi Kelseno idėja, jog subjektinė teisė yra speciali teisės technika, suteikianti individui teisinę galią inicijuoti sankcijos dėl kito asmens jam turimos pareigos neatlikimo įvykdymą. Klasikinė valios teorijų versija yra išdėstyta Harto veikale „Esė apie Benthamą“ (*Essays on Bentham*). Hartas plėtoja požiūrį, jog subjektinės teisės suteikia individams tam tikras teises galias bei nustato jų laisvo veikimo ribas, tačiau jos neturi nieko bendro su moraline šių veiksmų verte:

juridinės teisės ir pareigos yra toks dalykas, kai teisė su savo prievartos aparatu atitinkamai arba gina individų laisvę, arba ją apriboja, arba suteikia individams galią pasinaudoti teisinės prievartos mechanizmais, arba jos nesuteikia. Tad ar įstatymai moralės požiūriu yra geri, ar blogi, teisingi ar neteisingi, į teises ir pareigas reikia žiūrėti kaip į svarbiausius teisės operacijų tikslus, kurių reikšmė žmonėms yra didžiulė ir nepriklauso nuo įstatymų moralinio gerumo. Todėl yra neteisinga teigti, kad realiaame pasaulyje juridinių teisių ir pareigų konstatavimas gali būti prasmingas tik tuo atveju, jeigu yra tam tikras moralinis pagrindas teigti jas egzistuojant (Hart 1997: 412–413).

Remiantis šiuo apibrėžimu, subjektinės teisės yra tam tikros teisinės gairės, nustatančios individų laisvo pasirinkimo ir veikimo ribas ir nepriklausančios nuo moralinių vertinimų.

Steineris papildė šią poziciją teigdamas, jog subjektinėms teisėms visų pirma yra būdingos prieštaraujančios aplinkybės. Jei būtų sutariama visais klausimais – subjektinės teisės neegzistuo-tų. Turi egzistuoti ne paprastas nesutarimas, tačiau akla-vietė, kai tam tikri individų veiksmai yra nesuderinami tarpusavyje. Tokiais atvejais subjektnių teisių tikslas yra atriboti praktinio pasirinkimo sritis taip, jog atskyrimas nebūtų paremtas šių pasirinkimų turiniu. Todėl subjektinė teisė – tai laisvės paskirstymas. Pasak Steinerio, tam, kad galėtume teigti esant tam tikrą subjektnę teisę, reikalingas ne tik ją atitinkančios pareigos egzistavimas, bet ir galios jos įgyvendinimo atžvilgiu turėjimas (Steiner 1998: 236–238, 244). Galią turi ne kas nors kitas, o teisės turėtojas. Todėl, žvelgiant iš valios teorijos pozicijų, tik racionalus individas gali turėti subjektnes teises. Būtų klaidinantis dalykas priskirti laisvę ir kontrolę būtybei, kuri nėra pajėgi naudotis teisi-nėmis laisvėmis ir galiomis. Tokiu atveju daugybė individų yra traktuojami kaip neturintys jokių subjektnių teisių (pa-vyždžiui, vaikai, psichinę negalią turintys asmenys, komos būklės individai). Carlos Wellmanas šių asmenų teises įvardija kaip teisinę fikciją. Ji naudinga teisės prakti-kams, tačiau ne teisės teoretikams, kurie analizuoja teisės prigimtį ir kur toks požiū-ris gali būti klaidinantis, nes sudaro įspūdį, jog mažametis vaikas gali disponuoti savo teisėmis lygiai taip pat kaip suaugęs žmo-gus. Vis dėlto negalima teigti, jog vaikų teisės neegzistuoja. Jos egzistuoja, tačiau

vaikai nėra jų turėtojai. Šias teises turi ir jomis disponuoja tėvai, globėjai arba kiti įgalioti asmenys. Vaikų teisių samprata, pasak Wellmano, yra veikiau praktinė, o ne teorinė (Wellman 2002: 85–86, 88–92).

Dėl šios priežasties, kaip teisingai išskiria Steineris, valios teorijos susiduria su dviem sunkumais: 1) jos drastiškai apriboja teisės turėtojų ratą teigdamas, jog individai, negalintys disponuoti galia kitų asmenų jiems turimos pareigos atžvilgiu, neturi subjektinių teisių; 2) jos negali pagrįsti, kaip individams yra priskiriamos subjektinės teisės baudžiamosios teisės srityje, nors jie neturi jokios galios jų įgyvendinimo atžvilgiu. Pastarasis argumentas taikomas ir fundamentaliųjų teisių ir laisvių atžvilgiu (Steiner 1998: 247–248). Minėtais atvejais individas neturi jokios galios kito asmens jam turimos pareigos atžvilgiu. Tokių teisių kaip teisė į gyvybę, teisė nebūti kankinamam ar išnaudojamam negali būti atsisakoma, kitas asmuo visais atvejais yra įpareigotas jų nepažeisti.

Šie valios teorijos trūkumai yra susiję su jos siekiu atsiriboti nuo bet kokių sąsajų su morale ir vertybinėmis nuostatomis bei išlaikyti teisinio pozityvizmo idealus. Dėl šios priežasties valios teorijos paaiškina subjektinių teisių funkcionavimą civilinėje teisėje, kur subjektinės teisės iš esmės funkcionuoja kaip tam tikra objektyviosios teisės technika. Tačiau jos nesugeba paaiškinti subjektinių teisių funkcionavimo baudžiamojoje ir konstitucinėje teisėje, kaip atsaką į šį savo teorijos ribotumą pateikdamos argumentą, jog baudžiamojoje teisėje ir konstitucinėje teisėje yra įtvirtintos ne subjektinės teisės, bet tik pareigos (Hart 2001: 183–186). Galima teigti, jog valios teorijos subjektines teises apibrėžia kaip tokias teisės normas, dėl kurių įgyvendinimo sprendžia pats in-

dividas. Todėl valios teorijos subjektines teises aiškina nenuoldamos nuo esminių teisinio pozityvizmo nuostatų. Tačiau tai lemia, kad jos apibrėžia ne subjektinių teisių funkciją, bet specifinių teisės normų taikymo būdą. Turint omenyje tokias teises kaip teisė į gyvybę, teisė į nuosavybę ar privataus gyvenimo neliečiamumą akivaizdu, jog būtų šias fundamentalias teises traktuojame kaip subjektines teises, o ne teisę sudaryti testamentą ar nutraukti sutartį, kurios yra paremtos bei išvestos iš tam tikrų konstitucinių teisių. Toks valios teorijų ribotumas gali būti aiškinamas siekiu nenukrypti nuo teisinio pozityvizmo prielaidų.

5. Ar galima pozityvioji subjektinių teisių samprata?

Teisinis pozityvizmas laikosi nuostatos aprašyti teisę tokia, kokia ji yra, o ne tokia, kokia ji turėtų būti. Tačiau tuomet kyla klausimas, kodėl skiriasi valios ir interesų teorijose teisinių pozityvistų pateikiami subjektinių teisių aprašymai? Johno Finnio teigimu, skirtumai ir nesutarimai tarp teisinio pozityvizmo teorijų egzistuoja todėl, kad jos skirtingai nurodo bei akcentuoja tai, kas yra svarbu ir reikšminga. Taikant aprašomąjį metodą, praktinis mąstymas yra neišvengiamas siekiant įvertinti, nustatyti, ką begalėje teisinių faktų reikia laikyti svarbiu ir reikšmingu. Antraip teisinio pozityvizmo teorijos būtų begalės įvairialypių faktų sanauja (Finnis 2014: 31–46). Todėl kartu galima manyti, jog nesutarimą tarp valios ir interesų teorijų lemia ne tik nevienodas rėmimasis pamatinėmis teisinio pozityvizmo prielaidomis, bet ir skirtingas akcentavimas to, kas yra reikšminga apibrėžiant subjektines teises, arba, kitaip tariant, skirtingoms gėrio sampratoms tei-

kiamas prioritetas. Nors valios teorijos nenukrypsta nuo esminių teisinio pozityvizmo maksimų, tačiau galima teigti, jog plėtodamos subjektinių teisių koncepciją pirmenybę jos teikia laisvės vertybei, taip kartu siedamosi su politine liberalizmo teorija. Žvelgiant iš šios teorinės pozicijos perspektyvos, subjektinę teisę individas turės tik tuo atveju, jeigu jis pats galės spręsti dėl jos įgyvendinimo. Interesų teorijos pabrėžia pamatinių individo interesų apsaugą, jo gerovės plėtojimą bendruomenėje. Subjektinės teisės, jų požiūriu, yra teisinis mechanizmas, užtikrinantis apsaugą to, kas naudinga individui bendruoju atveju, kas svarbu jo klestėjimui bendruomenėje. Valios ir interesų teorijos, akcentuodamos skirtingas vertybes, nevienodai apibrėžia ir subjektinių teisių funkciją, kas lemia aktyvią diskusiją šiuo klausimu.

Nors svarbu pripažinti, jog teisinio pozityvizmo pateikiami argumentai dėl teisės ir moralės atskirties yra itin reikšmingi teisės praktikoje, nes jie prisideda prie teisės srities atribojimo nuo subjektyvumo ir savivalės apraiškų, tačiau tai nėra absoliuti nuostata. Teisės ir moralės ryšys yra itin reikšmingas aiškinant teisės prigimtį. Ir nors teisinio pozityvizmo teorijose tvirtinama, jog ryšys tarp teisės ir moralės gali egzistuoti, tačiau jis nėra būtinas, galima teigti jį nesant atsitiktinį, kaip tai norima pagrįsti. Teisinis pozityvizmas, siekdamas likti nuoseklus ir neigti būtiną teisės ir moralės ryšį, turėtų apsiriboti tik subjektinės teisės formos apibrėžimu. Hohfeldo atlikta subjektinės teisės formos analizė bei išdėstyta subjektinių teisių tipologija pateikia subjektinės teisės termino vartojimo kalboje klasifikaciją ir apibrėžia jo loginius ryšius su kitomis teisinėmis sąvokomis. Tačiau siekis apibrėžti subjektinės teisės

funkciją (koks yra valios ir interesų teorijų uždavinys) – tai ne kas kita kaip siekis apibrėžti jos tikslą bei rėmimasis tam tikrais vertybiniais argumentais. Teisiniai pozityvistai negali sutikti dėl subjektinės teisės funkcijos apibrėžimo, nes jie nesutaria dėl to, kokia ji turėtų būti, o ne dėl to, kokia ji yra. Akivaizdu, jog teisės praktikoje svarbūs tiek valios, tiek interesų teorijų pabrėžiami subjektinių teisių funkcijos aspektai. Tačiau teisiniai pozityvistai neapsiriboja vien išsamia subjektinių teisių taikymo analize ir aprašymu, jie nori vienam iš šių aprašymų suteikti prioritetą.

Tai prieštarauja Johno Gardnerio tezei, jog teisinis pozityvizmas atsiriboja nuo teisės tikslo apibrėžimo. Gardneris, siekdamas atsakyti į teisiniam pozityvizmui adresuotą kritiką, teigia, jog teisinis pozityvizmas neanalizuoja teisės sampratos, konkrečiau, jis nepateikia atsakymo į klausimą, kas yra teisė. Tai yra teorija, nustatanti teisės galiojimo sąlygas (Gardner 2001: 208–210). Tačiau teisės galiojimo sąlygos nėra vienintelis teisinio pozityvizmo teorijų analizės objektas. Valios ir interesų teorijos, apibrėždamos subjektinės teisės funkciją, kartu nustato ir sąlygas, kuomet galima teigti egzistuojant naują subjektinę teisę. Jei yra tenkinami visi subjektinės teisės funkcijos kriterijai, tuomet galima apeliuoti, jog atitinkamai egzistuoja ir subjektinė teisė. Jei teigsime, jog naujos subjektinės teisės gimimas priklauso tik nuo įstatymų leidėjo valios, tuomet teisę suprasime vien kaip „politikos tarnaitę“ ir vėlgi sunkiai galėsime pagrįsti subjektinės teisės skirtumą nuo kitų įstatymų leidėjo išleistų normų. Tuo remiantis galima teigti, jog teisinis pozityvizmas, nenukrypdamas nuo pagrindinių šios teisės filosofijos paradigmos prielaidų (atskirties tezės, šaltinio tezės, pozityvių teisės normų sistemos),

negali pateikti pagrįstos subjektinių teisių koncepcijos. Griežtai remiantis pamatinėmis teisinio pozityvizmo prielaidomis analizuojamos objektyviosios teisės normos ir tam tikros jų taikymo technikos. Todėl subjektinės teisės sąvoka teisiniame pozityvizme yra perteklinė, o siekis apibrėžti jos funkciją veda link teorinių prieštaravimų.

Išvados

1. Remdamosi atskirties ir šaltinio tezėmis, teisinio pozityvizmo teorijos subjektinių teisių terminą apibrėžia kaip teisinės pareigos atitikmenį. Tokį subjektinės teisės formos apibrėžimą lemia siekis atriboti teisės analizę nuo moralinio turinio ir spekuliatyvių aiškinimų. Tačiau tiek teisinė pareiga, tiek subjektinė teisė šiuo požiūriu gali būti redukuotos į teisės normą, siejančią tam tikrą elgesį su sankcija. Atsižvelgiant į tai subjektinė teisė suprantama ir aiškinama tik kaip tam tikra objektinės teisės technika. Todėl galima daryti išvadą, jog ši sąvoka teisinio pozityvizmo teorijose yra antraeilė ir nebūtina.
2. Valios teorijos, analizuodamos subjektinių teisių prigimtį, nenukrypsta nuo pamatinių teisinio pozityvizmo prielaidų. Valios teorijose subjektinės teisės suprantamos kaip tam tikra objektinės teisės technika – tai norma, dėl kurios įgyvendinimo sprendžia pats individas. Tačiau dėl šios priežasties jos negali tinkamai paaiškinti subjektinių teisių
3. Vis dėlto tiek valios, tiek interesų teorijos, priskirdamos subjektinėms teisėms tam tikrą funkciją – apibrėžti individo laisvo pasirinkimo ribas arba apsaugoti pamatinius jo interesus, – kartu neišvengiamai teikia prioritetą tam tikrai vertybinei pozicijai. Nors valios teorijos siekia nenukrypti nuo pamatinių teisinio pozityvizmo nuostatų, tačiau jos aktyviai gina poziciją, jog individo laisvė yra esminis subjektinės teisės egzistavimo komponentas. Todėl tiek valios, tiek interesų teorijos nėra vien deskriptyvios, aprašančios subjektinių teisių funkcionavimą ir laisvos nuo vertinimų, priklausančių turinio sričiai. Išreikštai ar implicitiškai jos visgi teikia prioritetą tam tikrai gėrio sampratai – individo laisvės svarbai arba pamatinių asmens interesų apsaugai. Tai ir lemia nesutarimus tarp šių teisiniu pozityvizmui priskiriamų teorinių pozicijų.

LITERATŪRA

Austin, J., 1995. *The Province of Jurisprudence Determined*. Cambridge: Cambridge University Press.
Bentham, J., 1843. *The Works of Jeremy Bentham*. Edinburgh.

Cruft, R., 2004. Rights: Beyond Interest Theory and Will Theory? *Law and Philosophy* 23.

Dworkin, R., 2004. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

- Finnis, J., 2014. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinės teisės*. Vilnius: Aidai.
- Gardner, J., 2001. Legal Positivism: 5 1/2 Myths. *American Journal of Jurisprudence* 46/12.
- Gardner, J., 2013. Why Law Might Emerge: Hart's Problematic Fable. In L. D. D'Almeida (ed.), *Reading H. L. A. Hart's The Concept of Law*. Oxford: Hart Publishing.
- Green, S. M., 2016. Marmor's Kelsen. In D. A. Jeremy Telman (ed.), *Hans Kelsen in America*. Springer.
- Hart, H. L. A., 1997. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai.
- Hart, H. L. A., 2001. *Essays on Bentham: Studies in Jurisprudence and Political Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Hart, H. L. A., 1983. *Essays on Jurisprudence and Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Hohfeld, W. N., 1919. *Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays*. New Haven: Yale University Press.
- Kelsen, H., 2002. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas.
- Kramer, M. H., 1998. Rights Without Trimmings. In M. Kramer (ed.), *Debate over Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Kūris, E., et al., 2015. *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Šiauliai: Titnagas.
- Lyons, D., 1969. Rights, Claimants, and Beneficiaries. *American Philosophical Quarterly* 6/3.
- MacCormick, N., 2007. *Institutions of Law: An Essay in Legal Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Marmor, A., 2001. *Positive Law and Objective Values*. Oxford: Clarendon Press.
- Raz, J., 1986. *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press.
- Raz, J., 1979. *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. Oxford: Oxford University Press.
- Steiner, H., 1998. Working Rights. In M. Kramer (ed.), *Debate over Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Stone, J., 1964. *Legal System and Lawyers' Reasonings*. Stanford: Stanford University Press.
- Waldron, J., ed., 1987. *Nonsense upon Stilts: Bentham, Burke and Marx on the Rights of Man*. London: Methuen.
- Wellman, C., 2002. The Concept of Fetal Rights. *Law and Philosophy* 21/1.
- Wenar, L., 2013. The Nature of Claim-Rights. *Ethics* 123/2.

THE PROBLEM OF THE NATURE OF INDIVIDUAL RIGHTS IN CONTEMPORARY THEORIES OF LEGAL POSITIVISM

Milda Baltrimienė

Abstract. This article analyses the conceptions of individual rights presented in contemporary theories of legal positivism. Two dominant positivist conceptions of legal rights are distinguished: will theories and interest theories. The author seeks to prove that the separation thesis and other crucial premises of legal positivism lead to the conclusion that the concept of individual rights in theories of legal positivism is unnecessary and redundant. Because of this reason both will and interest theories in order to justify a certain conception of individual rights either are inevitably confronted with contradictions, or deviate from the core premises of legal positivism. In addition, the author aims to prove that active debate between will and interest theories is caused by priorities given to different conceptions of wellbeing. This means that, in the aspect of individual rights, legal positivism cannot isolate itself from content-based evaluations.

Keywords: legal positivism, individual rights, will theories, interest theories

*Įteikta 2017.05.31
Priimta 2017.07.12*